

Türkiye'de Köycülük

M. ASIM KARAÖMERLIOĞLU

Türkiye'de 20. yüzyılın çok büyük bir bölümüne damgasını vurmuş en önemli özgünlüklerinden birisi ağırlıklı olarak bir köylü toplumu olarak kalmasıdır. Bunu söylemek bütün bu süreç boyunca gerek kentleşmenin, gerek kapitalistleşmenin gelişimini ve bunların ülke politikasının belirleyeni olduğu gerçeğini değiştirmiyorsa da, söz konusu olan toplumsal dokuya sinmiş bir köylü olma durumunun kendisini kültürde, demokratik geleneklerin zayıflığında ve buna benzer alanlarda gösteriyor olmasıdır. Köylü olma durumunun toplumsal ve kültürel yaşamdaki çeşitli etkileri ayrıntılı bir şekilde dikkate alınmadı oysa. Türkiye'de köy ve köylülük üzerinde kafa yoranların büyük bir kısmı konuyu yapısal yönlerinden ele aldılar, özellikle kırsal yapının ve üretim ilişkilerinin biraz da mekanik bir analizi bağlamında. Ancak bu olgunun ortaya çıkmasında ve sürdürülmesinde önemli bir yeri olan ideolojik tutumlar, yaklaşımlar, zihniyet, devlet politikaları gibi daha öznel etkenlerin rolü üzerinde yeterince durulmadı.

Oysa genelde kültür, özelde düşünceler, özellikle de siyasal hareketlere esin kaynağı olmuş ya da devlet politikalarına yön vermişlerse, tarihsel süreçte önemli ve etkin bir rol oynarlar. Aslına bakılırsa

dünya tarih yazıcılığında 1980'ler sonrası giderek etkinliğini artıran kültürel tarihciliğin teorisyenleri kültürün gerçekliğin kendisini dahi yeniden kurduğunu iddia etmektedirler. Bu açıdan bakıldığında Tek Parti döneminin ünlü köycülük söyleminin analizi bize Türkiye'deki bu köy ve köylü etkisi söz konusu olduğunda önemli ipuçları verebilir. Ayrıca karşılaştırmalı tarih açısından bakıldığında Türkiye'deki köycülük örneğinin genel olarak Avrupa'nın iki savaşarası entelektüel tarihine katkısını görmek açısından da köycülük hiç şüphesiz çok önemli.

Köycülük ve benzeri düşünceler 19. yüzyılının sonlarından itibaren gelişmiş kapitalist ülkelerde gözlemleniyor. Bunda en büyük etken kuşkusuz kentleşmenin ve özellikle de sanayileşmenin eskimiş toplumsal yapıları, tarzları, değerleri, kültürleri ve birçok diğer etmeni kökünden değiştirmeye başlaması. Bir başka deyişle köycü düşünceler kentleşmeye ve sanayileşmeye doğrudan bir tepki olarak gündeme geliyor, bu nedenle de kapitalist gelişmenin ileri aşamasındaki ülkelerde köycü akımların en belirgin özellikleri tepkisellikleri ve yüzlerinin "geçmişe dönük" olması. Özellikle bir kriz dönemi olan 1930'larda bu tür düşünceler tüm dünyada daha da yaygınlaşarak taraftar buluyor. Örneğin köycülük Almanya'da

Mahmut Makal'ın 1950'de yayımlanan Bizim Köy romanı, Cumhuriyet tarihinin en fazla tartışma yaratan romanlarından biridir. Roman, o zamana dek romantize edilen köyü, mahrumiyet içindeki olumsuz gerçekliğiyle işlemiştir.

Nazi hareketinin önemli ideolojik dayanaklarından birisini teşkil ediyor.

20. yüzyıl boyunca görece daha az kapitalistleşmiş ülkelerde köycülük farklı nedenlerle gündeme geliyor. Özellikle de 1917 Rus Devrimi ve Birinci Dünya Savaşı sonrası Doğu Avrupa'yı kasıp kavuran köylü ayaklanmalarının yarattığı etkinin köy ve köylüye olan ilgiyi artırdığını not etmekte fayda var. Bu açıdan dönem boyunca gerek devrimci hareketlerin gerek devletlerin köylüye önem vermek gerektiğini gündemlerine aldıklarını görüyoruz. Gerçekten de, neticede 20. yüzyılın büyük devrimlerinin neredeyse hepsinde köylülük itici bir güç oldu. Dolayısıyla köylülük, bazı devrimci hareketler için bir "temel güç" olarak görünürken, siyasal iktidarını yeni pekiştiren rejimler için sosyalist ve işçi sınıfı vurgulu hareketlerin karşısında bir panzehir olarak tahay-

yül edildi. Bu tür ülkelerde köycülük zaman zaman tarım ağırlıklı bir modernleşme hareketinin de bileşeni oldu. Türkiye'deki köycü söylem ve hareket söz konusu olduğunda ise net bir sınıflama yapmak mümkün değil, burada hem tepkisel, yüzünü "geçmişe dönmüş," hem de "ilerlemeci" perspektifler bulmak mümkün.

Köycü düşünce ilk olarak Cumhuriyet öncesinde, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde gündeme geldi. Bunda II. Meşrutiyet döneminde (1908-1918) Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkmasının önemli bir rolü oldu. Bu yıllarda köylülere karşı başlayan ilgi özellikle dönemin etkin dergilerinden *Türk Yurdu*'nda dile getirildi. Bu dergide Yusuf Akçura ve özellikle de Helfand-Parvus milliyetçi ideoloji ve hareket için köylünün desteğinin önemini vurguluyorlardı. Kendisini köycü olarak tanımlayan ilk hareket ise Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıktı. Savaş sonrasında on beş tıp doktoru 'Köycüler Cemiyeti'ni kurup, köy hayatının zorluklarıyla mücadele konusunda eğitim vermek ve sağlık hizmetleri sunmak amacıyla 'halk'a gitmeye karar verdiler. Bu cemiyet aynı zamanda 1920'de yoğunlaşan yabancı devletlerin istilasına karşı bir direniş hareketinin örgütlenmesine de katkıda bulunmayı hedefliyordu. Cemiyetin kurucularından ve başkanlığına getirilen Dr. Reşit Galip 1930'ların başlarında marif vekili olacaktı. Bu genç ve idealist doktorlar Batı Anadolu köylüleri arasında dinî misyonerler gibi çalışmış olmalarına rağmen, bu deneyimden kayda değer bir şey kalmadı. Gerçekten de Cumhuriyet'in 1923'te ilanından 1930'ların başına kadar geçen süreçte yeni rejimin köylüler hakkındaki entelektüel ve pratik ilgisi 'köylünün milletin asıl efendisi' olduğu söyleminin ötesine pek gidemedi.

Türkiye'de köye ve köylüye yönelik ilgi asıl olarak 1930'lu yıllarda gündeme geldi. Bunda kuşkusuz yeni rejimin siya-

Köy Enstitüleri

M. ASIM KARAÖMERLİOĞLU

Resmen 1940'da, fiilen 1930'larda gündeme gelen Köy Enstitüleri, Türkiye'nin yakın tarihinin en özgün eğitsel deneyimlerinden birisidir. Görünürdeki amacı köy çocuklarından öğretmenler yetiştirerek eğitim yoluyla kırsal Türkiye'nin yapısal dönüşümünün sağlanması olan Enstitüler 1940'lardan bugüne son derece önemli siyasal tartışmaların da odağı olagelmıştır. Köy Enstitüleri sol Kemalist çevreler için "gerçek" Kemalizmin en tepe noktasını oluşturmuş, sağcı ve muhafazakârlar içinse kendi siyasal çıkarları ve anti-komünist cadı kazanları için bir günah keçisi olmuştur. Öte yandan Köy Enstitüleri, Kemal Tahir gibi sosyalist eğilimli bazı yazarlar tarafından Tek Parti rejiminin ideolojisini yaymak amacıyla oluşturulmuş faşizan kurumlar olarak algılanmış ve şiddetle eleştirilmiştir. Türkiye'de herhalde pek az kurum bu denli farklı biçimde değerlendirilebilmiştir.

Köy Enstitülerinin tarihinde iki dönem vardır: Birincisi daha özgün dönem diye adlandırabileceğimiz ve 1946'da İsmail Hakkı Tonguç ve Hasan Âli Yücel'in görevden alınmalarıyla sona erer ki burada üzerinde durulacak olan bu dönemin damgasını taşıyan kurumlardır. Enstitüler 1946'dan resmen kaldırıldıkları 1954'e kadar farklı ve başlangıç amaçlarıyla çelişen bir karakter edinmiştir.

Köy Enstitüleri pratiğinin ve fikrinin gelişmesinde 1930'larda başlayan köye ve köylüye ilginin artmasını dikkate almak gerek. Bunda kuşkusuz siyasal rejimin 1930'lar başlarındaki krizini ve bu krizin hem rejimin toplumsal desteğini köylerde artırma ve de aydınları bu yönde seferber etmek de önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Kemalist rejimin köylerdeki zayıflığı göz önüne alındığında, Enstitülerin rejimin ve Türk milliyetçiliğinin yeterince "milliyetçi" olmadığı düşünülen köylere götürülme projesinin de bir parçası olduğu görülür. Ayrıca tam da bu noktada bu kurumların ortaya çıkışını dönem boyunca son derece etkili olmuş köycülük ideolojisiyle de ilişkilendirmek yerinde olur. Kentleşmeye ve sanayileşmeye kuşkulu gözlerle bakan köycülük, örneğin, Köy Enstitüsünün mimarı Tonguç'u etkilemiş bir ideolojidir.

Enstitülerin oluşturulmasındaki en önemli nedenlerden birisi 1930'lar

sal tabanının artırılması kaygılarının önemli bir yeri vardı. Bu dönemde köylere ve köylülere olan ilgiyi dile getiren birçok açıklama bulmak mümkün. Atatürk'ün söylevleri dahil birçok resmî söylevde kırsal bölgelerin gelişiminin rejimin en önemli görevi olduğu söylenmekteydi. Keza, rejimin propaganda organları olarak kurgulanan Halkevlerinin köy-

cülüğe verdiği önemde, özellikle de Ankara Halkevi dergisi *Ülkü*'de Nusret Kemal Köymen gibi yazarların konu ile ilgili makalelerinde ya da devlet tarafından öğrenci ve öğretmenlerin yaz tatillerinde köylere gitmelerinin teşvik edilmesi gibi olgularda da değişen bu hava gözlemlenebilir. Daha da önemlisi, maarif vekaletinin köylerde eğitimi iyileştirmeye yöne-

sonlarında eğitim sisteminin içine girdiği krizdi. Kriz, bir yandan eğitilen işgücünün üretim sürecinden kopukluğundan kaynaklanıyor, diğer yandan kentli öğretmenlerin köy gerçeğinden kopuk ve yabancılaşmış olmalarından dolayı köylere gitmekte isteksizliğinde kendini gösteriyordu. Köy kökenli olmayanların köylerde öğretmen olarak ciddi, tutarlı ve sürekli bir şekilde kırsal Türkiye'nin aydınlanmasına katkısının olamayacağı düşünülüyordu.

Enstitülerin Türk eğitim sistemine en önemli getirilerinden birisi "yaparak öğrenme" ilkesinin gündeme alınmasıydı. Enstitülerde genel birtakım soyut bilgilerden çok "iş" kavramını merkez alan bir eğitim sistemi anlayışının öne çıktığı görülür. Bu tür bir yaklaşım 1940'lar Türkiye'si için son derece önemli olmasına rağmen, Enstitülerde anti-entelektüalizm diye tanımlanabilecek, soyut bilgiye karşı hasmane bir tutumun da var olduğunu vurgulamak gerekir ki böylesi bir tutum köycülük ideolojisinde de gözlemlenir.

Enstitüler her ne kadar 1930'ların düşünsel zemini üzerinde yükselmekle beraber birçok açıdan İkinci Dünya Savaşı döneminin özgül etkilerini de yansıtır. Örneğin Enstitüler devlet bütçesine minimum mali yük getirecek şekilde planlanmış, yapımında köylülere gerek arazi verme gerekse de çalışma yükümlülüğü açısından çeşitli

zorunluluklar getirilmiştir. Enstitülerin yapımında ayrıca büyük ölçüde öğrenci emeği kullanılmış, bu durum birtakım çevreler tarafından devletin ucuz işgücü kullandığı yönünde eleştirilmiştir. Buna rağmen, gerek Enstitü öğrencilerinin gerekse öğretmenlerinin kuruluş sürecindeki şevkleri, çalışma azimleri ve idealistlikleri kayda değerdir. Bu kurumların kuruluş sürecinde olsun, eğitim öğrenim sürecinde olsun disiplinli, özverili ve azimli çalışma anlayışı dönemin teknolojik gerilikleri veri alındığı bir ortamda insan iradeciliğine başvurulması olarak değerlendirilebilir.

Köy Enstitüleri'nde 1946 yılında onkuran aynı parti ve lider tarafından önemli bir değişikliğe gidildi. Hasan Âli gibi, Tonguç gibi Enstitü fikrinin gerçek sahipleri ve yürütücüleri görevlerinden alınıp yerlerine Enstitülere karşı hasmane tavırlarıyla tanınan insanlar getirildiler. Gerek bu değişiklik üzerine gerekse de daha sonra Enstitülerin kapatılması üzerine son derece yoğun ve politize tartışmalar cereyan etti ve aslında bugün dahi bu konuda değişik yaklaşımlar varlığını sürdürmektedir. Hiç şüphesiz bu tartışmaların eksenini Enstitüler olmasına rağmen teorik konumlanışların merkezî Kemalist rejimin niteliği ve Türkiye'nin yakın tarihine ne tür bir historiografik perspektifle bakılması gerektiğiydi.

lik projeler tasarlamaya çalışması da aynı döneme rastlar.

Köycüler köy hayatını ve köylüleri yüceltiyorlardı. Düşüncelerini inandırıcı kılmak için ütopyik ve gerçekdışı bir köy hayatı ve iktisadı resmetmekteydiler. Köylüleri Türk milletinin aslını oluşturan, ulusal gelişmede belirleyici, saflığı bozulmamış, asil, akıllı ve değişime açık insanlar

olarak tasavvur ediyorlardı. Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu'nu, örneğin, şehirleri, köylerin zararına olarak üstün tutmakla sürekli eleştiriyorlardı. Osmanlı'nın bu ayrımcılığı, köycülere göre, milliyetçilik ve köylülük karşıtı oluşundan kaynaklanıyordu.

Köycü söylemin en ayırt edici özelliklerinden birisi şehirleşmeye karşı oluşuydu.

Enstitüler özellikle 1946 sonrası muhafazakâr çevreler tarafından şiddetle eleştirilmişlerdir. Bu eleştirilerin ilgi alanını daha çok Enstitülerin sözde komünist faaliyetleri oluşturmaktadır. Enstitüler CHP içindeki ve dışındaki birçok muhafazakârın komünist cadı kazanları için bir vesile olmuş gibi görünmektedir. Bu eleştirilerin temelinde Enstitülerde görev alan kişilerin, başta Tonguç olmak üzere, komünizmden etkilendiği yatar. Oysa bu eleştiri yersizdir. Aslında Tonguç zamanının Kemalizminin yılmaz bir savunucusuydu. Öte yandan Tonguç'a illa da bir sıfat yakıştırmak gerekirse, onu geç Osmanlı'da ve Türkiye'de çok daha önemli ve etkili bir geleneğin, korporatist/solidarist geleneğin içinde görmek herhalde daha doğru olur. Bu yönde bir başka iddia Enstitülerin Sovyet eğitim sisteminden esinlendiği idi. Bu eleştirinin de yersiz olduğunu vurgulamak gerekir. Sanayileşmeyi, kentleşmeyi ve proleterleşmeyi gündeme alan Sovyet sistemi herhalde köycülüğten etkilenmiş bir Enstitü pratiğine taban tabana zıt bir sistemdi. Buna benzer daha farklı eleştiriler de aynı çevreler tarafından dile getirilmiş, örneğin öğrencilerin komünistleştikleri, dine, orduya ve devlete itaat etmeyen öğrencilerin yetiştirildiği, Enstitü kütüphanelerinde solcu kitapların okutulduğu bunlardan bazılarıdır ancak bu eleştirilerin

sağ/muhafazakâr bir oportünizmin ötesinde çok da fazla anlamı yoktur.

Enstitülerin doğası ve kapatılmasına ilişkin soldan gelen değerlendirmeler daha karmaşıktır. Bu değerlendirmelere göre Enstitü deneyimi Kemalist hareketin varsayılan iki kanadı arasındaki iktidar mücadelesine kurban gitmiştir. Bu senaryonun temelinde Kemalist "Devrimin," ki bazen son derece yanlış bir şekilde "burjuva-demokratik devrim" olarak teorileştirilmiştir, birisi "devrimi" sola çekmeye çalışan, diğeri de muhafazakâr olan iki kanat arasındaki mücadelenin tarihi olarak kavramsallaştırılması yatar. Daha özgün bir deyişle bu iki kanattan birisini küçük-burjuvazi, diğeri ise büyük toprak sahipleri ile burjuvazi oluşturur. Bu senaryoda Köy Enstitüleri, başını Kemal Atatürk ve özellikle İsmet İnönü'nün çektiği ilerici kanadın devrimi sola çekme girişimi olarak sunulmuştur. Hal böyle olunca Enstitülerin kapatılması da diğerlerinin bu ilerici grup üzerindeki galibiyeti olarak açıklanır.

Bu değerlendirmenin de gerçekliğe uygun olmadığını belirtmek gerek. Gerçi Tek Parti döneminde yönetici sınıfın monolitik bir blok oluşturmadığı doğrudur. Ancak ülkenin temel meselelerinde büyük bir ideolojik farklılık olduğunu iddia etmek de biraz abartılıdır. Özellikle Enstitüler söz konusu olduğunda CHP içindeki ayrılıkların Ens-

Hitler dönemi Almanya'sı gibi pek çok ülkede de benzer bir eğilim görülmesine rağmen, bu ülkelerde köycülüğün daha çok sanayileşmenin sonuçlarına ve özellikle de bir işçi sınıfı bilincine ve bu sınıfın faaliyetlerine karşı duyulan korku ve endişe üzerine temellendiğini görmekteyiz. Türkiye'deki köycülerin önemsedikleri sanayileşmeye karşı olup olmamak

değildi; her ne kadar 'köycü'lerin çoğunda sanayileşmeye karşı oldukça eleştirel bir tavır söz konusu idiyse de, ulusal bir sanayinin gerekliliği hemen herkes tarafından kabul ediliyordu. Türkiye'nin ne de olsa ekonomik gelişmeye gereksinimi vardı. Ancak vurgu, köylüler için bir sanayinin kurulmasındaydı. İlginç bir şekilde, Batı Avrupa'nın tarihsel deneyimi ola-

titülerin açılmasında ya da kapatılmasında önemli bir rolü olduğu doğru değildir. Enstitüleri diğerleri gibi Kemalizmin "ilerici" kanadı olarak tahayyül edilen kişiler de kapatılmak istemişler, hatta pratikte Enstitüleri bu kişiler kapatmışlardır. Bu konuda ilk akla gelen kişi elbette İsmet İnönü'nün kendisidir. Oysa öyle görünüyor ki Enstitülerin hem açılmasında hem de kapatılmasında CHP ileri gelenlerinin büyük çoğunluğu hemfikirdiler. Enstitülerin gündeme geldiği günlerde parti içinde bu konuda geniş bir uzlaşmanın olduğu görülmektedir. Örneğin Emin Sazak gibi Batı Anadolu büyük bir toprak sahibi ve daha sonra Demokrat Parti'nin liderlerinden olacak birisi Enstitülere kuruluşunda tam destek vermiştir. Ayrıca kapatılma sürecini de zamanın Kemalistleri arasında bir çatışma ya da Kemalizmin farklı bir yorumlaması olarak algılamak kanımca yerinde bir bakış açısı değildir. Küçük bir azınlık dışında Köy Enstitülerin bir cadı kazanı içinde yok edilmelerinde zamanın önde gelen ve sonrada sol-Kemalist olarak görülen CHP önderlerinin katkısını gözden uzak tutmamak gerekir.

Enstitülerin kapatılmasında bu kurumların açıldığı bölgelerde büyük toprak sahipleriyle mücadele etmesinin büyük bir rol oynadığı düşünülür. Oysa büyük toprak sahipleri Cumhuriyet'in ilk yıllarından yakın zamana ka-

dar iktidar bloğunun her zaman önemli bir gücü oldular. Gerçi Enstitüler büyük toprak sahiplerine uzun vadede potansiyel bir tehdit oluşturabilecekse bile, var oldukları süre içerisinde büyük toprak sahiplerine karşı kayda değer bir mücadele yürütülmedi. Enstitülerin böyle bir mücadelenin bayrağı olduğu yargısı, yakın tarihimizle ilgili başka birçok önemli konu gibi, 1960'ların sol literatüründe üretilen bir mittir. Gerçekte büyük toprak sahipleriyle Enstitülerin mücadele ettikleri ampirik veriler tarafından doğrulanmamaktadır. Zaten Enstitülerin açıldığı yörelere dikkatle bakıldığında buralar büyük toprak ağalığından çok, küçük toprak sahipliğinin yaygın olduğu yerlerdir. Gerçi büyük toprak sahipleri muhtemelen Enstitüleri uzun vadede "potansiyel" bir tehdit olarak algılamış olabilirler, ancak yaşadığı dönemde bu kurumların kapatılmaları için önemli bir neden olarak bunu görmek yaşanan gerçekliği abartmaktır. Bu tür yaklaşımlar biraz da Kemalizmin sosyalizmin ya da sosyal demokrasinin bir varyantı olduğu yanılsamasından türerler. Gerçekte CHP liderleri 1960'ların ortalarına kadar hiçbir zaman kendilerini şu ya da bu şekilde solda tanımlamamışlar, bilakis Tek Parti döneminde sol hareketi genel olarak sert bir biçimde bastırmışlardır.

Gerçekte Enstitülerle amaçlanan

rak gördükleri belirli bir sanayileşmeye karşı olmakla beraber bu deneyimden farklı bir tür sanayileşme beklentisi ve isteği mevcuttu. Köycülerin öngördükleri sanayileşme süreci köylüleri köylerinden etmeyecek, teknolojik gelişme sağlanırken geleneksel üretim ilişkilerine pek dokunulmayacaktı.

Türkiye'deki köycülere göre sanayileş-

meden daha da kötüsü şehirleşmeydi. Şehirler kozmopolitizmi, sınıf çatışmalarını, işsizliği, ekonomik buhranları, işçi grevlerini, devletin kısıtlı toplumsal kontrolünü, kısacası onların kafasındaki her türlü yozlaşmayı simgeliyordu. Örneğin Nusret Kemal Köymen'e göre, asıl sorun sanayileşmeden ziyade, şehirleşme olgusunda yatıyordu, çünkü bu olgu, her şeyden ön-

köylünün gerikalmışlığını yenmektir ama bu olgunun nedeni toplumsal ilişkilerde, örneğin toprağın belirli kişilerin ellerinde temerküz etmesinde, değil, köylünün doğaya karşı çaresizliğinde görülür. Doğaya hükmetmek, doğayı sömürmek, üretimi artırmak, teknolojiyi geliştirmek, akılcı olmak ve bu gibi hedeflerle anlatılmak istenen de budur. Köy Enstitüleri yayınlarında olsun, konuyla ilgili o dönemde basılan kitaplarda olsun "doğayla mücadele" konusuna çok önem verilir ve bu tema sürekli vurgulanır. Örneğin kendisi de Enstitü öğretmenliği yapmış Cavit Orhan Tütengil 1948 yılında köyün en büyük sorununun cehalet ve üretim araçlarının iptidailiği olduğunu düşünür. Vurguyu toplumsal ilişkilere yapan yazılar ise yok denecek kadar azdır. Kısacası, 1960'lar sonrası tahayyül edilen Köy Enstitüsü imajının tersine, gerçek deneyimin kendisi kırsal yaşamın dönüşümünün motorunu toplumsal ilişkilerin değiştirilmesinde değil, köylünün doğaya karşı savaşımında görür ki bu yaklaşım da 1930'larda yaygın olan köycülük ideolojisiyle örtüşmektedir.

Enstitü deneyimini anlamamızı zorlaştıran ve sıkça gözden kaçırılan nokta Enstitülerin varolma nedenlerinin ve başlangıçtaki beklentilerin bu kurumların zaman içinde evrildiği biçimiyle çelişkiye düşmesidir. Bu açıdan ilk

olarak vurgulanması gereken Enstitülerde gelişen halkçılığın elitist yönetici sınıfın beklentilerinin çok ötesine ulaşmasıdır. Tek Parti döneminin bütün halkçı söylemine karşın, yönetici sınıf için halkçılığın sınırı söylemsel düzeyi aşmamasıydı. Bir başka deyişle, bütün Kemalist iddiaların tersine, bu halkçılıkta elitlerle halk arasındaki ayrımın korunması esastı. Köy Enstitüleri pratiği ise belki de ilk defa varolan biçimiyle halkçılığı söylemden gerçekliğe taşımının işaretlerini veriyordu. Tek Parti dönemi o denli elitistti ki sadece halka biraz daha şevkat ve saygıyla yaklaşmak ortalama köylüler için önemli olabiliyordu. "Memleketin Efendileri" efendiliklerini gerçekte hiç görememişlerdi. Enstitülerde, özellikle Tonguç'un sayesinde, köylülere daha fazla saygı ve özgüven veren bir ortam yaratılmıştı ve bu durum itaat etmenin aslî norm olduğu elitist bir dönemde potansiyel bir tehlike teşkil ediyordu.

Birincisiyle ilintili öngörülme İkinci bir gelişme de Enstitülerden yetişen öğrencilerin nitelikleriyle ilgiliydi. Bu öğrencilerin kendilerine biraz fazla güvenen ve haksızlıklara tahammül edemeyen tipler olduğu görülmeye başlanıyordu. Bunun nedeni muhtemelen Enstitülerdeki "Yaparak Öğrenme" anlayışının klasik şehir okullarına göre daha fazla inisiyatif almayı gerektirmesi ve bu yolla daha fazla özgüve-

ce, sanayileşmeyi zaten ortaya çıkaran durumdu. Yani kendi başına sorun sanayileşmede değildi. Çünkü sanayileşmeden önce de şehirlerde, sınıf çatışmaları gibi her halükârda kaçınılması gereken toplumsal sorunlar, kendini zaten göstermekteydi. Köycülüğün şehirleşme karşılığının doğal bir sonucu şehirlere göçün önlenmesiydi. Bununla bağlantılı olarak

da köylülerin köylerinde tutulması köycülerin önemle üzerinde durdukları konuların başında gelmekteydi. Bunu sağlayabilmek için köylerin geliştirilmesinin hayati önem taşıdığını iddia ediyorlar, bu sağlanamadığı takdirde köylülerin köylerde bulamadıkları hakları ve rahatı, şehirlerde aramaya girişmeleri olasılığı üzerinde duruyorlardı

Arifiye Köy Enstitüsü öğretmen ve öğrencileri. Köy Enstitüleri, öncelikle Cumhuriyet rejiminin kitlelere ulaşma ve "inkılâp nesilleri" yetiştirme ihtiyacının bir sonucuydu. Aynı zamanda, köycülüğe yönelik romantik halkçı ve milliyetçi ilginin arttığı bir dönemin aramışlarına uygun bir projeydi. Korporatist bir sanayileşme ve kalkınma modelinin nüvesini oluşturacakları da umularak yürürlüğe kondu. Bütün bu çok yönlü -ve kısmen çelişik- ideolojik beklentilerin yansımaları bulduğu Köy Enstitüleri, bilhassa kapatılmalarından sonra, sol Kemalizm ile milliyetçi-muhafazakâr anti-komünizm arasında bir kutuplaşmanın konusu olacaktır.

ni olan öğrenciler yaratılmasıydı. Enstitü yayınlarında ve özellikle de anılarda birçok öğrencinin yaz tatillerinde başlarının devlet memurlarıyla belaya girdiğini görmek mümkündür. Bu öğrenciler insan yerine konulmak istiyorlar, her türlü adaletsizliğe karşı çabucak başkaldırma eğilimine giriyorlardı. Ancak böylesi bir insan tipolojisi Tek Parti döneminin normlarına taban ta-

bana zıttı. Rejimin sahipleri çizmenin aşıldığını düşünmeye başlamışlardı.

Bir başka beklenmedik gelişme de Enstitü öğrencilerinin kendi aralarında kolektif bir zihniyet geliştirmeye başlamalarıydı. Birlikte yaşayan, çalışan ve öğrenen öğrenciler arasında böylesi bir kolektif bilincin ortaya çıkması aslında pek şaşırtıcı değildi. Bu bilinç siyasî nitelikli değildi ancak radikal Po-

Köycülere göre köylerin ve köylülerin bir başka meziyeti, köy iktisadiyatının şehir ve sınaî iktisadiyatından görece üstünlüğüydü. Köy iktisadiyatının küçük üretim tarzına bir hayranlık duyulmaktaydı, çünkü böylece köy haneleri üretimdeki temel birim olarak kalabiliyordu. Hanelere dayalı tarımsal ekonomi de, çiftçilerin sanayi üretiminin karakteristiği

olan yabancılaşmadan uzak kalmalarını sağlıyordu. Üreticiler kendi topraklarında çalıştıkları için, hem iktisadî hem psikolojik açıdan işlerine karşı daha hevesli ve ilgili olabilmekteydiler. Böylece daha ahenkli ve huzurlu bir toplumun altyapısı oluşuyor, ayrıca hane halkının merkezde olduğu bir üretim yapıldığından, ücretli emek gerekmiyordu. Ücretli emek

pülist ve sol söylemler böylesi bir zihniyetle donanan insanları daha hızlı cezbedebilirdi ve hiç şüphesiz bu durum rejim için potansiyel bir tehlike olarak algılandı. Nitekim Enstitü mezunu birçok yazar ve düşünürün sonraları sol yelpaze içinde yer almalarına şaşmamak gerekir.

Benzer bir başka gelişme de Enstitülerin köylü öğrencilerin ve civar köylülerin dünyasını giderek dış dünyaya açmasıydı. Enstitüler sayesinde köy yollarının yapılması, elektrik gelmesi, radyo dinlenilmesi gibi faaliyetler muhafazakâr birçok kişi tarafından köylülerin ufuklarını zenginleştiren ve köylülüğün toplumsal mobilitesini artıracak tehditler olarak algılandı. Oysa projenin gündeme getirilmesinde arzu edilen köylüleri daha fazla köylerine bağlamak, şehirlere göçmelerini engellemekti. Bu açıdan Enstitüler köylülerin kentlere gelmesinin önünü alabilecek, bu anlamda toplumsal mobilitayı sınırlandırabilecekti. Engin Tonguç'un da belirttiği gibi, "Köy Enstitüsü girişiminin amaçlarından birisi, sınıfından kopmayacak, kopamiyacak, sınıf değiştirerek, çıktığı sınıfın çıkarlarını savunmaktan vazgeçmiyecek köylü aydın yetiştirmekti." Benzer şekilde bu düşünce dönemin yaygın ideolojisi muhafazakâr bir korporatizmin statik toplum öngörüsünün de ayrılmaz bir parçasıydı. Gelgelelim Enstitüler dış

dünyayı daha fazla merak eden, daha fazla mobilite isteyen öğrenciler yetiştirme durumuna gelmişti. Nitekim birçok Enstitü mezunu soluğu şehirlerde almakta gecikmedi.

Beşinci ve belki de en önemli beklenmedik gelişme 1946 sonrası dünya konjonktüründeki değişmeydi. Nazizmin ve faşizmin yenilgisiyle birlikte Tek Parti rejimleri tüm dünyada gözden düşmekteydi. Bunlar artık biraz fazla göze batmaya başlamışlardı. "Özgür" dünyanın yeni lideri Amerika da Türkiye gibi ülkelerde çok partili rejime geçilmesi taraftarıydı. Türk aydınları ve yönetici sınıfı da savaş sonrası yeni bir dönemin başladığını kuvvetle sezmekteydi. İşte bu koşullar altında bir Tek Parti yönetimi kurumu olarak planlanan Köy Enstitülerinin çok partili hayatta yaşaması son derece güçtü, çünkü Enstitüler, Halkevleri gibi, CHP iktidarı ile özdeşleştirilmiş kurumlardı. Gerçekten de, İsmet İnönü'nün yıllar sonra söylediği gibi, Enstitüler ancak Tek Parti rejiminde yaşayabilirlerdi.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Köy Enstitülerinin harcanmasının altında yatan bir neden de İsmet İnönü'nün kendi siyasal manevraları için Enstitüleri kullanmasıdır. Bu bağlamda altı çizilmesi gereken en önemli nokta, genel kabulün tersine, bu kurumların kapatılmasında İnönü'nün birinci dereceden kat-

gibi yabancılaşmış bir işgücünün bulunmaması hem üretim sürecinde hem de daha genelde toplumsal yaşamda kültürel ve psikolojik yozlaşmayı önliyordu. Kısacası, köycülerin kırsal yaşamı yüceltmelerinin en önemli nedenlerinden birisi işçi sınıfının yokluğu idi. Köylüler, şehirlerdeki işçi sınıfının tersine, isyancı ve kozmopolit eğilimleri olan bir sınıf değil-

di. Köylülerin ayırt edici özelliği muhafazakârlıklarıydı. Köymen'e göre bu muhafazakârlık, şehirlerdeki ahlaki yozlaşmaya karşı toplumsal bir 'güvence' oluşturuyordu. Köylülerin çoğu küçük mülk sahibi ve bir nevi müteşebbis oldukları için, 'proletaryaya' dönüşmeleri pek ihtimal dahilinde değildi. Öte yandan, şehirlerdeki sanayileşme, Köymen'e göre, yarattığı

kısı olduğudur. Bu noktayı Niyazi Berkes anılarında çok net bir biçimde ortaya koyar. Ona göre Enstitülerin gözden çıkarılabilmesinin nedeni bu kurumların İnönü'nün anti-komünist manevraları için malzeme teşkil etmesidir. İnönü bu dönemde birisi içsel, diğeri dışsal iki nedenle bir anti-komünizm "yaratmak" hesabındadır. Birinci neden ülke içinde yeni gelişen muhalefete "komünizm" suçlaması atarak hem onların sola yönelmelerini, birtakım solcularla ilişkilerini kesmek, hem de bir çamur atma kampanyası ile muhalefeti yıpratmak. İkinci neden ise dış dengeler açısından bir anti-komünizm kampanyası ile Müttefiklere şirin görünmek ve ülkenin 1930'lar ortalarından savaşın bitimine dek ortalığı kaplayan Nazi yanlısı politikalar ile içine düştüğü yalnızlıktan bu yolla kurtulmak. Bu nedenlerle İnönü yoğun bir anti-komünist kampanya "icat" eder. Önce sosyalist partilere izin verilir, hem de Recep Peker hükümeti tarafından! Sonra da üniversite olayları, *Tan* olayları, sosyalist partilerin kapatılması gibi nedenlerle kentlerde "tehlikeli" bir komünizm olgusunun varlığı sezdirilmeye çalışılır. Ancak en az bunun kadar önemlisi hem ülkenin içine hem de dışına komünistlerin köylere kadar her yeri sardığını gösterebilmektir. Köy Enstitüleri ise, ne yazık ki, bu iş için yegâne ve biçilmiş kaftan olur. Sadece

kentleri değil, köyleri de saran bu tehlikenin kırlardaki yatağı ve merkezi Enstitülerdir! İnönü'nün Enstitüler için kılını bile kıpırdatmaması Berkes'in görüşlerinin pek de yabana atılmaması gerektiğini gösteriyor.

Köy Enstitüleri 1960'lardan başlayarak genel olarak Türkiye solunda saygın bir yer edindi. Bunda hiç kuşkusuz Enstitü mezunu aydınların kendi kurumları üzerine yazdıkları ve kendi yapıtlarında köy gerçeğini gündeme getirmelerinin önemli bir rolü olmuştur. Türkiye solunun özellikle 1960'larda ve 1970'lerde köye ve köylüye olan ilgisi dolayısıyla sadece Maoculuğun dünya çapındaki prestijini aşan, Türkiye'deki Enstitü ve köycülük geleneğiyle de açıklanabilecek bir olgu olsa gerekir. Bu anlamda sosyalist sol ile Kemalist solun kaynaşmasında Enstitülerin önemli bir tarihsel malzeme sağladığını göz ardı etmemek gerekiyor. Bu dönemin sosyalistlerinin köyü ve köylüyü yüceltmeleri çoğu kez kentsel çalışan sınıfları yeterince dikkate alması pahasına oldu. Dahası sosyalistler içinde köycü bir kültürel iklimin yaratılmasında bu tarihsel mirasın önemli bir rolü olduğu söylenebilir. Dolayısıyla gerek bugüne olan etkisiyle olsun, gerekse geçmiş zengin bir tarihsel deneyim olsun, Enstitüler ülkemizin tarihinde özgün yerlerini korumaya devam ediyorlar.

işbölümüyle insanları makinaların uzantısı haline getirmektedir. Dünyadaki birçok köycü ve popülist düşünür gibi, Türkiye'de köycülüğü savunanlar da işçilerin sanayileşmenin getirmiş olduğu gayri insani işbölümü ile kişisel karakterlerini kaybedeceklerini düşünüyorlardı.

1930'larda birçok köycü, ulusal kültürün 'saf' ve 'tamamen' korunmuş olduğu

yerlerin köyler olduğunu vurguluyordu. Elbette köycülerin ulusal kültürün köylerde olduğu savı, sadece köycülük söylemine atfedilemez. Kırları saflığı bozulmuş kültürel niteliklerin bir deposu olarak gören bu tür bir anlayışı, aslında, Türk milliyetçiliği dahil birçok milliyetçi hareketin tarihinde görmek mümkündür. Örneğin, 1900'lerin başları gibi erken bir

dönemde, ünlü İttihatçı ideolog Ziya Gökalp de, bir milletin gerçek millî özelliklerinin köylüler arasında bulunabileceğini savunanlardandı. Benzer bir vurguyu Anadoluculuk adı verilen ideolojik akımda görmek de mümkündür. Birçok milliyetçi hareket, köycü bir bakışı olsun ya da olmasın, millî kültür ve kimliğin köklerinin köylerde bulunabileceğine inanıyordu. Milliyetçi bakış açısından bu yaklaşım son derece doğaldı, çünkü şehirler ister etnik, ister kültürel, ister ekonomik olsun, her türlü kozmopolitizmi simgelemektedir.

294

Köylere atfedilen bir başka üstünlük, Türk ırkının asıl olarak buralarda korunmuş olduğuydu. 1930'ların köycülerinde, özellikle de Halkevlerinin köycülüğünde, ırkçı faaliyetlerin bulunup bulunmadıkları, varsa ne oranda olduğu, sorusu bu yazının sınırlarını aşıyor. Ancak ırkçı öğelerin kesin olarak bulunduğunu, Türk ırkı ile ilgili incelemelerde biyolojik ve antropolojik araştırmalara dayanıldığını, 'ırk' kavramı tanımlanırken 'kan'a referans verildiğini, Türk dili ve ırkının üstünlüğü ile ilgili tartışmaların yapılmış olduğunu bu bağlamda belirtmek önemli. Köycü düşünürler besbelli değişik ırkçı söylemlerden zaman zaman yararlanmışlardır. Yine de, 'ırk' kavramına yaklaşımları, başka ırklara ve kültürlere karşı saygıyı da kapsıyordu. Örneğin, benzer bir köycü söylemi olan Alman 'Blut und Boden' ideolojisi ile karşılaştırıldığında, Türkiye'deki köycü düşüncesinin daha az saldırgan ve dışlayıcı olduğunu görmek mümkündür. Bununla beraber Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı sırasında görülen aşırı ırkçı hareketlerin köycülük söylemlerinde, örneğin Remzi Oğuz Arık gibi kişilerde, çok açık seçik bir ırkçılığın köycülükle örtüştüğü de görülmektedir.

Türkiye'nin kırsal yapısının dönüşümü için eğitimin en önemli etken olduğunu söylüyordu köycüler. Çünkü köycü düşünürlerin çoğuna göre köylerdeki eko-

nomik ve sosyal gerikalmışlığın nedeni, toplumsal yapı ve ilişkilerdeki sorunlardan çok, eğitimdeki yetersizlikti. Toplumsal ilişki ve mücadelelerin önemi üzerinde durmuyorlar, bunun yerine doğanın zorlukları ve köylülerin cehaletleriyle ilgileniyorlardı. Bu nedenle de, amaçlarına ulaşmak için yapılması gerekenin köylülerin eğitilmesi olduğunu düşünüyorlardı.

Eğitimin toplumsal dönüşüm açısından taşıdığı öneme inanmalarına rağmen, eğitim konusunda genel geçer görüşlerden farklılaşıyorlar ve köylülerin eğitiminin, şehirlilerinkinden farklı bir şekilde ele alınması gerektiğini savunuyorlardı. Her şeyden önce köylüler şehirlerde değil, köylerde eğitim görmeliydi. Köyü hedefleyen bir eğitim sistemi köy hayatının gereksinimleri üzerine kurulmalıydı. Bu nedenle köycüler şehirlerde gerçekleştirilen genel, soyut eğitime karşıydılar. Köydeki eğitim sisteminin şehirlerden bütünüyle farklı olmasını ve özellikle de mesleki eğitime dayanmasını istiyorlardı. Başarılı bir eğitim reformunun gerçekleşmesinde kilit rolün yeni ve farklı bir köy öğretmenleri kuşağının ortaya çıkması olduğu düşüncesi köycüler arasında yaygındı. Bu noktada en büyük rol köy öğretmenlerine düşecekti. Bu öğretmenler, her şeyden önce köylüler arasından devşirilmeliydi, çünkü şehir kökenli öğretmenler ilk fırsatta şehirlere geri dönme eğilimindeydiler. Şehirli öğretmenler köy hayatının çetin zorluklarına katlanmayı istemiyorlardı. Bu nedenle, öğretmenler hem köyleri terkmeyecek bir bilinçle eğitilmeli, hem de bu öğretmenlere köylerde bazı ekonomik ayrıcalıklar verilmeliydi. Köy eğitimi ile ilgili bu tür düşünceler 1940'da faaliyete geçen Köy Enstitülerinin çekirdeğini oluşturdular.

Toplumsal dönüşümün eğitim yolu ile sağlanacağı düşüncesi bizi köycülük söyleminin bir başka önemli özelliğine götürür: iradecilik vurgusu. Köycüler, eğitim

Aşar vergisinin kaldırılmasından sonra, tarımsal artığın sanayie doğrudan aktarılması sağlanamadığı gibi, küçük üreticilerin ve tarımsal üretimin gerilediğine ilişkin tespitler vardır. Aşarın kaldırılmasında, köylünün rejim karşısındaki hoşnutsuzluğunu yatıştırma ve vergi-veren olmaktan gelen bir talepkarlığı engelleme kaygısının da payı aranmalıdır.

gibi öznel etkenlerden, özellikle de yapısal belirlenimlerden bağımsız olarak insan iradesinin gücünden çok fazla şey bekliyorlardı. Örneğin iradecilik üzerine bir makalesinde Köymen, insanların şehirleşme karşıtı ve köycü bir perspektifle kendi hayatlarına müdahale edip, yaşamlarının olaylar ve tarihin akışı tarafından belirlenmesini engellemeleri gerektiğini söylüyordu. Köycülerin bu ütopyik beklentisinin bir noktada yerinde olduğunu görmek gerekiyor, çünkü Türkiye'nin şehirleşme ve sanayileşme yönündeki tarihsel gelişimi her ne kadar değiştirilemese de, devlet müdahalesi ile bu süreçlerin en azından kontrol altında tutulabileceğini görmüş olmalı ki Türkiye'nin 20. yüzyıl deneyimi bu durumu doğrular niteliktedir.

Yukarıda en rafine biçimlerini anlattığımız köycülük söylemi 1930'lu yılların ortalarından itibaren özellikle rejimin önde gelenleri tarafından yeniden yorumlandı. Halkevleri köycülüğü diye ad-

landırabileceğimiz 'romantik' köycülük düşüncesi yerini daha az rafine, ancak kurumsal bir yanı da bulunan bir 'devlet köycülüğüne' bıraktı. Örneğin 1936 yılında rejimin önde gelen simalarından Celâl Bayar, Köymen gibi köycülerle tartıştığı tartışmada sanayileşmenin önemi vurguluyor, ancak bunun ülkenin kırsal yapısının gerçekliğiyle ilişkisi içinde ele alınmasını da istiyordu. Keza bu dönemde *Ülkü*'de köycülük hakkında çıkan yazılarda da kayda değer bir olduğu gözlemlenmektedir. Ancak bu durum, Türkiye'de köylülük sorununa karşı ilginin ve tartışmaların azaldığı anlamına gelmiyordu; aslında Türkiye kırsalı ile ilgili konular, özellikle de resmî çevrelerde, yoğun olarak tartışılmaya devam etti, hatta daha da önem kazandı. Özellikle de 1937'den itibaren, devlet destekli bir köycü söylem, her ne kadar yukarıda tasvir etmiş olduğumuz saf haliyle olmasa da, köycülüğün birçok unsur ve fikirleri-

ni kullanarak, toprak reformu tartışmalarıyla ve Köy Enstitülerinin gündeme gelmesiyle, doruk noktasına ulaştı ki her iki konu da Türkiye'de önemli tartışmaların odak noktasına oturabildi. Halkevlerinin köycülük faaliyetleri ve söylemi köylüyü ve köyleri dönüştürmede başarılı olamadı gerçi ama köycülük söylemi hiç şüphesiz aydınları ve iktidar çevrelerini etkiledi. Sonraları Köy Enstitülerinde yer alan aydınlar arasında, örneğin, bu söylemin etkilerini görmek mümkün.

Dolayısıyla köycülüğün Kemalist aydınlar arasında hatırı sayılır bir etkisi olduğunu vurgulamak gerekiyor. Köycülük Kemalizme paralel, ona karşıt ya da ondan ayrı, bağımsız bir söylem, bir hareket oluşturmadı. Köycü söylem büyük ölçüde çeşitli zamanlarda ve biçimlerde Kemalizme eklemlendi. Burada tabii şunu sormak gerekiyor: Kemalizm diye değişmeyen, eni sonu belli bir ideoloji var oldu mu? Aslına bakılırsa Marksizm, liberalizm türü evrenselci ve belirli ilkelerin ana hatlarını çizdiği bir ideoloji değildi Kemalizm. Realpolitik anlayışın son derece önemli olduğu, pragmatizmin ve milliyetçiliğin damgasını vurduğu bir zihniyetti daha çok Kemalizm. Bir zihniyet (mentalite) olması onun daha güçsüz olduğu anlamına da gelmemeli, *bilakis* asıl olarak bir zihniyet olduğu için daha güçlü ve uzun soluklu bir varlığı olabildi Kemalizmin. Bu nedendir ki Bülent Ecevit'ten Necmettin Erbakan'a, Mümtaz Soysal'dan Kenan Evren'e ve Alparslan Türkeş'e çok değişik dünya görüşlerinin savunucularının kendilerini Kemalist olarak tanımlayabildiklerine tanık olduk, ki bu kişilerin o zihniyet dünyasını paylaşmaları anlamında Kemalistlikleri bence samimidir. Bu zihniyetin ana unsurlarını milli birlik ve beraberliğe olan aşırı vurgulu bir milliyetçilik, sürekli iç ve dış düşmanlarca kuşatılmışlık atmosferi içerisinde yaşamak, devletin kutsanması ve devlet çıkarlarının gerektiğinde toplu-

mun ve bireyin çıkarlarının önünde tutma, her düzeyde farklılığın ve toplumsal farklılaşmanın hoş görülmemesi ve anormal karşılanması ve seçkincilik gibi noktalar teşkil ediyor. Köycülük bu zihniyet dünyasına belirli bir tarihsel bağlamda katkısı olması anlamında Kemalizme eklemlendi. 1930'ların ve 40'ların Türkiye'sini sınıfsal farklılaşmalardan, kentleşmeden, sanayileşmenin tahripkâr sonuçlarından korumak güdüsünün damgasını vurduğu Kemalist zihniyet dünyası için anlamlı bir işlevi yerine getirdi köycü söylem, üstelik Kemalist halkçı düşünce ve pratiğinin sonraki kuşaklar için belirli bir radikalizm biçiminde algılanmasına yol açan bir yanılsama da sağladığı düşünülebilir. 1950'ler sonrası farklılaşan ve değişen Türkiye'nin gereksinimleri açısından farklı biçimlerde köycülüğün bazı temalarının gündemde tutulduğunu da söylemek mümkün, üstelik Kemalizmin günün koşullarına göre yeniden tanımlayan değişik dünya görüşlerinden çevrelere. Örneğin Türkiye solunun 1960'lardaki ve 1970'lerdeki Maoculuğu biraz da köycü gelenekle eklemlenmiş bir Kemalizmin güçlülüğünden kaynaklandı belki de. Benzer şekilde günümüzün Ertuğrul Özkök ve Kemal Derviş gibi medyatik isimlerinin dahi 1970'ler sonlarında 'Köylü Derneği' üyesi olması sadece konjonktürel bir rastlantı mı?

Köycülük tarih yazımı açısından da son derece önemli oldu. 1930'lu yıllar Türkiye tarihyazımında genellikle devletçi bir sanayileşmenin hak etmediği ölçüde öne çıkarıldığı görülür. Oysa genel olarak köycü söylem ve pratikler, bir başka deyişle dönem boyunca süregiden yaygın sanayileşme ve şehirleşme karşıtlığı, genelde hak ettiği ilgiyi görmemiştir. Aslında Tek Parti dönemindeki köycü söylemin varlığı dahi ülkenin hayati önem taşıyan konularında devlet politikaları bağlamında bir netliğin olmadığını, bilakis bu politikalar söz konusu olduğunda

muğlaklık ve eklektisizmin boyutları hakkında fikir vermektedir. Bu durumu çeşitli örneklerde görmek mümkün: Celâl Bayar, 1936 yılı gibi geç bir tarihte Türkiye'nin bir tarım ülkesi mi yoksa sanayi ülkesi mi olacağı konusunda bir fikir birliğinin olmadığını söylüyordu. Keza sanayileşmenin 1920'lerde kurulmuş on dört hükümetin programlarında önemli bir yer almaması pek de sürpriz olmasa gerek. Benzer şekilde, dönemin önde gelenlerinden Maarif Vekili Reşit Galip'in köycü eğilimleri ile tanınmış birisi olması sadece basit bir tesadüf sayılamaz. 1940'ların ilk yarısında CHP'nin genel sekreterlik görevine, yani partinin ideolojiden sorumlu bölümünün başına getirilen Mahmut Şevket Esendal'ın da, 'sanayi ve sanayileşmiş medeniyetin düşmanı' olarak tanınan birisi olması bütün bu konularda bazı ipuçları vermiyor mu?

1930'larda sanayileşme için elverişli koşulların oluşmasına ve bu yönde aydınlar ve devlet kadroları içerisinde arayışların güçlenmesine rağmen, muhafazakâr ve köycü görünüm ile sanayileşme ve şehirleşmenin toplumsal ve siyasal sonuçlarına karşı duyulan büyük tedirginlik, bu yöndeki tüm girişimlerin derinliğini ve boyutunu kısıtladı. Dinamik ve örgütlenmiş bir sivil toplumun oluşmasından ve çalışan sınıfların siyasal faaliyetlerinin gelişebileceğinden duyulan korku ve endişe döneme önemli ölçüde damgasını vurdu. Elbette bu tür potansiyel gelişmelerden duyulan korkunun altında, iktidar tekeline değişik toplumsal güçler tarafından meydan okunabileceğine yönelik derin bir korku da vardı. Aslı-

na bakılırsa kırsal bölgelerdeki toplumsal ilişkilerin çözülmesini önlemek konusundaki uzlaşının, bu ilişki ve yapının çözülmesinden çok daha önemli bir uzlaşma alanı olduğu söylenebilir. 1930'ların ortalarında başlayan ve 1937 yılından sonra iyice yoğunlaşan toprak reformu tartışmaları bile, kırsal bölgedeki sosyal ilişkileri değiştirmekten çok, öncelikle, idealize edilmiş bir Osmanlı toprak sistemine geri dönüşü amaçlıyordu. Bütün bu örneklerin de açıkça gösterdiği Türkiye'de devlet ve aydınlar entelektüel düzeyde ne sanayileşmek yönünde ne de kırsal yapıda dönüşümü sağlayabilmek için iyi tasarlanmış, sistematik ve tutarlı politikalar sunabildi. İktidar çevreleri bir yandan ekonominin gelişmesini, bununla bağlantılı olarak da bir miktar sınaî gelişmeyi istiyor, diğer yandan böyle bir gelişmenin sonuçlarından tedirginlik duyuyordu. Bir yandan kırsal yapının dönüştürülmesi gerektiği yönünde heyecanlı nutuklar atıyorlar, diğer yandan oralar-daki geleneksel dokuyu yüceltip, korumaya çalışıyorlardı. Tüm bu kaygılar, belirsizlikler ve ikircikli davranışlar, Türkiye'nin şehirleşmesini ve sanayileşmesini çok daha erken gerçekleştirmesine yol açabilecekken, bunun gereksindiği radikal siyasal uygulamalar gerçekleştirilemedi. Bunun nedenini sadece yapısal, nesnel kısıtlamalarda değil, ideolojide ve zihniyette de aramak gerekiyor. Demek ki erken Cumhuriyet Türkiye'sindeki resmî ideolojinin belirsiz ve eklektik tutumunun da Türkiye'de köylülüğün 1980'lere kadar ağır basmış olmasında önemli bir rolü olsa gerek. □